

UNIVERSITAT DE
BARCELONA

Facultat d'Infermeria

Treball final de grau

GRAU D'INFERMERIA

Facultat d'Infermeria

Universitat de Barcelona

**Maria Pilar Isla Pera: Primera Doctora en Infermeria a Catalunya i
referent en diabetis**

Adrià Potau Pàmies

Tutora: Paola Galbany Estragués

Àmbit docent: Fonaments històrics, teòrics i
metodològics d'infermeria

Curs acadèmic 2023-2024

Preliminars

M'agradaria transmetre els meus sincers agraïments a Paola Galbany Estragués, tutora del Treball final de grau, pel suport i interès mostrats, no només en la simple elaboració del treball, sinó també en exposar la importància de prosseguir l'estudi de la història de la infermeria i de proporcionar una major notorietat a la professió.

També a Blanca Virós Pujolà i Marta Perpiñán Arias, bibliotecàries del Servei de Biblioteca i Documentació Infermera del Col·legi Oficial d'Infermeres i Infermers de Barcelona, per l'ajuda que han ofert en proporcionar informació del projecte Preservem la memòria, així com per la resolució dels dubtes que han sorgit al respecte.

Finalment, donar les gràcies a la pròpia Maria Pilar Isla Pera per haver dedicat una mica del seu temps a fer-nos una visita, destinada a poder-nos conèixer (Figura 1), conversar i interessar-se pel treball.

Figura 1. Fotografia amb Maria Pilar Isla Pera al Col·legi Oficial d'Infermeres i Infermers de Barcelona (COIB), elaboració pròpia.

Resum

Objectiu: Analitzar la trajectòria professional de Maria Pilar Isla Pera i les seves aportacions a la infermeria.

Àmbit d'estudi: Col·legi Oficial d'Infermeres i Infermers de Barcelona, emmarcat en el projecte Preservem la memòria.

Disseny: Estudi qualitatiu de caràcter històric, emprant la tècnica de la història de vida, enfocat des del punt de vista del paradigma sociocrític.

Subjecte d'estudi: Maria Pilar Isla Pera, infermera pionera per ser la primera Doctora en Infermeria a Catalunya i referent en diabetis.

Recollida de dades: Es recorrerà a les tècniques conversacionals, a les quals pertany la història de vida, fent ús de l'entrevista semiestructurada que serà enregistrada en format audiovisual. Al mateix temps, posarem en pràctica l'observació participant, de les tècniques observacionals, sent el diari de camp l'eina més adient.

Anàlisi de dades: Es codificaran les dades i s'elaboraran categories temàtiques, facilitant la indexació de l'entrevista i l'estructuració del text biogràfic. Les paraules de Maria Pilar Isla Pera s'analitzaran amb el mètode de l'anàlisi del discurs, que ajudarà a realitzar la introducció crítica de la història de vida, ja que cerca comprendre l'ús del llenguatge per part d'individus concrets en l'entorn social que els envolta i com els influencia. Ens valdrem del programa Dédalo per codificar i indexar l'entrevista, així com publicar-la a la pàgina web del projecte Preservem la memòria.

Resultats esperats: Donar a conèixer les vivències i les aportacions de Maria Pilar Isla Pera a la professió infermera, en senyal de reconeixement i com aportació al camp de la història de la infermeria.

Paraules clau: Infermeria, memòria, infermera, diabetis, història de la infermeria.

Abstract

Objective: To analyse the professional life of Maria Pilar Isla Pera and her contribution to the nursing profession.

Field of study: Col·legi Oficial d'Infermeres i Infermers de Barcelona, following the project Preservem la memòria.

Model: Qualitative study of the historic features, using the life history technique, from the point of view of the socio-critical paradigm.

Study subject: Maria Pilar Isla Pera, pioneer nurse due to being the first Doctorate Nurse in Catalonia and a diabetes reference.

Data collecting: We are going to employ the semi-structured interview from the conversational techniques to explore her history of life, which is going to be filmed in an audiovisual format. At the same time, we are going to use the participative observation from the observational techniques, being the field diary the most suitable tool.

Data analysis: We are going to encode the data and create theme categories in order to list the interview in an index and to structure the biographical text. We are also going to analyse the words of Maria Pilar Isla Pera with the discourse analysis method, which will enable the elaboration of the critical introduction of the history of life and the understanding of the language spoken by average people in their social environment. The Dédalo computer program will be used to encode and to index the interview, as to be published on the Preservem la memòria website.

Anticipated results: To raise awareness of the life experiences and contribution of Maria Pilar Isla Pera to the nursing profession, as a sign of recognition and to provide a wider knowledge of the history of nursing.

Key words: Nursing, memory, nurse, diabetes, history of nursing.

Acrònims

A continuació es llisten els acrònims presents en el treball, així com el primer apartat o pàgina on s'han utilitzat:

ODS: Objectius de Desenvolupament Sostenible -----
----- [Objectius de Desenvolupament Sostenible \(ODS\)](#)

ONU: Organització de les Nacions Unides -----
----- [Objectius de Desenvolupament Sostenible \(ODS\)](#)

AAHN: American Association for the History of Nursing ----- [pàg. 2](#)

TFG: Treball final de grau ----- [pàg. 2](#)

COIB: Col·legi Oficial d'Infermeres i Infermers de Barcelona ----- [pàg. 2](#)

SBDI: Servei de Biblioteca i Documentació Infermera ----- [pàg. 5](#)

SL: Societat Limitada ----- [pàg. 7](#)

Figures i taules

Seguidament es mostren les figures i taules emprades, conjuntament amb la seva ubicació en el text:

Figura 2 ----- [Objectius de Desenvolupament Sostenible \(ODS\)](#)

Taula 1 ----- [pàg. 8 / pàg. 12](#)

Índex

Objectius de Desenvolupament Sostenible (ODS)

1. Introducció -----	pàg. 1
1.1. Memòria històrica, remei contra l'oblit -----	pàg. 1
1.2. Antecedents -----	pàg. 3
1.2.1. El projecte Preservem la memòria -----	pàg. 4
1.3. Justificació del projecte -----	pàg. 9
1.4. Pregunta de recerca -----	pàg. 9
2. Objectius -----	pàg. 11
2.1. Objectiu principal -----	pàg. 11
2.2. Objectius secundaris -----	pàg. 11
3. Metodologia -----	pàg. 12
3.1. Àmbit i durada de l'estudi -----	pàg. 12
3.2. Disseny -----	pàg. 12
3.3. Subjectes d'estudi -----	pàg. 14
3.3.1. Població d'estudi -----	pàg. 14
3.3.2. Criteris de selecció -----	pàg. 14
3.3.3. Tècnica de mostreig -----	pàg. 14
3.4. Procediment -----	pàg. 15
3.4.1. Recollida de dades -----	pàg. 15
3.4.2. Fonts d'informació -----	pàg. 15
3.4.3. Prova pilot -----	pàg. 16

3.5. Anàlisi de dades. Estratègia d'anàlisi i programa informàtic -----	pàg. 16
3.6. Equip de treball -----	pàg. 18
4. Aspectes ètics -----	pàg. 19
5. Limitacions de l'estudi -----	pàg. 20
6. Aplicabilitat pràctica -----	pàg. 21
7. Cronograma -----	pàg. 22
8. Bibliografia -----	pàg. 23
9. Annexos -----	pàg. 30

Objectius de Desenvolupament Sostenible (ODS)

Al llarg de la història han estat les dones qui s'han encarregat majoritàriament de cuidar, al ser considerada socialment una activitat pròpia del sexe femení. En conseqüència, la professió infermera, que té per essència precisament el cuidar, ha estat desenvolupada primordialment per dones. Això, entre altres motius, ha propiciat que en general s'hagi vist menystinguda i mancada de visibilitat, fins que els moviments per a l'emancipació de la dona i la igualtat de gènere han portat als i les seves integrants a reivindicar-la i reivindicar-se. El present projecte de recerca pretén contribuir en aquest procés de donar més reconeixement a la professió i veu a les infermeres entrevistant a Maria Pilar Isla Pera, infermera pionera del nostre país, a fi d'analitzar el seu relat, elaborar la seva història de vida i donar a conèixer les seves aportacions a la professió.

Podem concloure, doncs, que ens situarem en l'àmbit de les Persones, dins de l'ODS 5 (Figura 2) que cerca «lograr la igualdad de género y empoderar a todas las mujeres y las niñas», específicament en la fita 5.1 destinada a «poner fin a todas las formas de discriminación contra todas las mujeres y las niñas en todo el mundo» (Organización de las Naciones Unidas [ONU], Comisión de Estadística, s.d.). El motiu és que s'alineen amb la nostra idea de prosseguir la investigació en el camp de la història de la infermeria i les seves protagonistes, comprendre les concepcions socials que els van influir i aplicar la informació obtinguda al present, amb l'objectiu d'eliminar les barreres de gènere i donar-los el reconeixement que es mereixen. Tanmateix, hi ha una mancança d'indicadors que s'enquadren en aquesta visió i permetin quantificar el nivell d'assoliment.

 SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS

Figura 2. Els 17 ODS, amb la infografia original de l'ONU.

1. Introducció

1.1. Memòria històrica, remei contra l'oblit

El Segle XX va ser testimoni de grans tragèdies i progressos, de les guerres mundials i l'Holocaust a l'arribada de l'home a la lluna i el desenvolupament de les tecnologies digitals. La infermeria a Catalunya i la resta de l'Estat va experimentar un important desenvolupament en aquesta època, passant de l'exercici vocacional per part de personal religiós a la professionalització de la professió i, darrerament, a la seva inclusió en el camp dels estudis universitaris (Ramió et al., 2018). Aquests successos, siguin positius o negatius, comparteixen tots el factor humà i el fet d'haver esculpit el nostre present. En conseqüència, és de vital importància el seu estudi i que aquest no quedi limitat als esdeveniments, sinó que incorpori el testimoni de les persones que els van viure i fer possibles. La memòria històrica ho permet, i serà una component essencial d'aquest projecte de recerca.

El naixement del concepte es produeix en el marc europeu, quan la derrota de l'Alemanya nazi a la Segona Guerra Mundial va permetre l'alliberament de les víctimes dels seus abusos. Els supervivents, especialment els de l'Holocaust, van pregar per la no repetició de la barbàrie i van promoure la memòria com l'eina clau per aconseguir-ho (García, 2021). A Espanya, malauradament, la victòria del bàndol feixista a la Guerra Civil, la consegüent dictadura i la repressió dels vençuts van estroncar aquest camí. Posteriorment, la Transició cap a la democràcia va sacrificar el record de les víctimes i va perllongar el seu oblit amb l'aprovació de la Llei d'Amnistia, per la qual no només s'amnistiava a les persones perseguides per motius polítics sinó també als perpetradors, forçant d'aquesta manera un pacte de silenci. La sort va canviar a finals del segle passat, quan la societat va començar a exigir el restabliment de la dignitat i els drets dels represaliats, donant un fort impuls al moviment per a la recuperació de la memòria històrica (Escudero, 2013).

La memòria històrica, per tant, consisteix en recuperar de l'oblit determinats successos del passat que han estat exclosos o ignorats per part de la història oficial. En conseqüència, la informació per assolir aquest objectiu s'ha d'obtenir de fonts orals, és a dir, de les persones que van viure els fets. El procés finalitza amb la cristal·lització dels records en un relat afavoridor dels valors democràtics, esperant que arribi al màxim de persones fins a ser compartit per la majoria de la

població (Escudero, 2013). Aquí és on radica el seu potencial, apostant alguns autors pel concepte de deure de memòria, l'obligació de recordar les atrocitats, les injustícies, a fi de prendre'n consciència i poder modificar el nostre present amb la intenció d'evitar la repetició d'aquests esdeveniments en el futur (García, 2021).

Aquesta filosofia està sent cada cop més emprada en altres contextos on també es vol donar a conèixer el testimoni de sectors socials que han passat desapercibuts per la història (Germán et al., 2011), sent un d'ells la professió infermera. La seva invisibilitat social es deu a la seva essència, el cuidar, pel fet de ser una activitat de valor immaterial, quotidiana i que culturalment s'ha considerat pròpia del gènere femení (Galbany-Estragués, 2012; Venturas, 2018). De fet, en ser duta a terme primordialment per dones, la història de la infermeria ha evolucionat lligada a la història de la dona (Venturas, 2018) i les concepcions de gènere. Per exemple, mentre que la II República, amb els seus valors progressistes, va suposar l'aflorament de la professió infermera, el règim franquista, de caràcter conservador i reaccionari, va ocasionar el seu retrocés en retornar a la visió de la dona com a ésser inferior, submís i obedient a l'home, portant-la a ocupar una posició completament sotmesa sota la figura masculina del metge (Ramió et al., 2018).

Un cop més, la resposta a aquesta situació radica en l'estudi de la història. Analitzar el camí recorregut per la professió ajuda a comprendre el seu passat, explicar l'actualitat i encaminar-ne el futur (American Association for the History of Nursing [AAHN], 2020), ja que permet evidenciar el testimoni de les infermeres del passat, dissipar els mites i facilitar l'elaboració de la identitat professional (Matthias i Hundt, 2023). És en aquest marc on es situa el present projecte de recerca i Treball Final de Grau (TFG), concretament en el punt de donar veu a les infermeres del passat, al pretendre atorgar visibilitat a la carrera professional de Maria Pilar Isla Pera, infermera de referència en diabetis, la primera doctora en infermeria a Catalunya i la segona a Espanya (Col·legi Oficial d'Infermeres i Infermers de Barcelona [COIB], 2023 -a), mitjançant la història de vida.

1.2. Antecedents

L'interès de conservar el llegat de les infermeres i de promoure la memòria històrica de la professió, doncs, han facilitat l'elaboració i publicació de múltiples treballs al respecte. A tall d'exemple, es poden mencionar títols com *Infermeres catalanes a la Guerra Civil espanyola* (Valls et al., 2008), *Infermeres pioneres a Catalunya* (Ramió et al., 2018), *Les infermeres en l'atemptat del 17A* (Olivé et al., 2018) i *Para nosotros era el cielo* (Jackson, 2012). Els tres primers llibres presenten una estructura força semblant, començant amb una anàlisi de la temàtica d'estudi que contextualitza la segona part, consistent en un recull de relats de les experiències personals de les infermeres que van participar en els fets històrics. El quart es tracta d'una biografia.

Infermeres catalanes a la Guerra Civil espanyola destaca per la seva voluntat de donar a conèixer la tasca realitzada en el conflicte per les infermeres pròpies del territori català, que ha passat més desapercebuda que la de les pertanyents a les Brigades Internacionals. Amb aquest fi, mostra les repercussions que els esdeveniments de la II República, la Guerra Civil i l'exili van suposar per a l'ensenyament i la posada en pràctica de la professió infermera.

La primera part de *Infermeres pioneres a Catalunya* il·lustra la situació política, social i sanitària del país de finals del segle XIX a finals del segle XX. La segona, exposa com ha canviat el sistema educatiu de la professió, des de l'inici del franquisme fins a l'establiment del Grau en Infermeria. L'objectiu que es proposa amb aquesta contextualització és posar en valor els canvis assolits per les infermeres més influents del segle passat a la demarcació de Catalunya.

Les infermeres en l'atemptat del 17A cerca «visibilitzar el treball infermer en una situació d'emergència, generada per un atac terrorista», remarcant que «cal que res no caigui en l'oblit, cal preservar la memòria, cal conèixer la nostre història» (Olivé et al., 2018, Sobre la visibilitat, p. 25-26). Així doncs, narra com es va succeir el fatídic succés, la resposta per part del sistema sanitari i la seva organització actual, la creació dels serveis d'emergència i la seva forma d'actuar, per acabar amb les experiències dels professionals que van participar en les operacions de socors.

A Para nosotros era el cielo, l'autora Angela Jackson ens revela la vida de la infermera anglesa Patience Darton a través de les entrevistes que li va realitzar i la consulta de documents, especialment les cartes escrites per ella. El llibre fa èmfasi en els motius que la van portar a allistar-se a les Brigades Internacionals, les experiències que va viure durant el període de servei a Espanya i, més tard, en el seu pas per la Xina comunista.

Per altra banda, també existeixen nombrosos articles destinats a donar a conèixer les carreres professionals i les vivències personals de determinades infermeres, per mitjà de la tècnica de la història de vida. Per exemple, *Mª Teresa Castells Mas: enfermera pionera en la gestión de los quirófanos del Hospital de la Santa Creu i Sant Pau de Barcelona* (Buil et al., 2023), *Lucía Varona Franco: una de las primeras enfermeras quirúrgicas del Hospital de Sant Pau de Barcelona* (Buil i Galbany-Estragués, 2018) i *La historia de vida de la enfermera Águeda Medina Soto como elemento clave de la relevancia de la cultura de los cuidados en la enfermería de Jaén* (Linares i Cantero, 2023) tracten aquesta temàtica.

Respecte a fonts d'informació dedicades a aquest àmbit cal mencionar les revistes Archivos de la memòria i Temperamentum, propietat de la fundació Index. Ambdues estan especialitzades en història de la infermeria i de les cures (Archivos de la memòria, 2024; Temperamentum, 2024), disposant entre les seves publicacions d'articles referents a la memòria històrica de la professió, històries de vida, entre d'altres. Finalment, a escala regional, despunta el projecte Preservem la memòria del Col·legi Oficial d'Infermeres i Infermers de Barcelona (COIB), que persegueix amb gran interès la preservació de la memòria històrica de la professió i que podria convertir-se en una gran eina per a l'elaboració d'històries de vida. El TFG s'engloba en aquest innovador projecte que hi juga un gran paper, motiu pel qual ens aturarem per veure'l més detalladament.

1.2.1. El projecte Preservem la memòria

Endegat sota el paraigua del COIB, el projecte Preservem la memòria té per iniciativa la recopilació, conservació i exposició dels relats orals, que d'altra manera es perdrien, de les infermeres i infermers en situació de jubilació (COIB,

2023 -b). Els seus testimonis, que revelen des de les motivacions que els van portar pel camí de la infermeria fins al desenvolupament de la carrera professional, tot passant pel període dels estudis, mostren tant les seves experiències personals com l'evolució de la infermeria des del seu particular punt de vista. Accessibles de forma pública a través del portal web del projecte, es planteja que puguin ser utilitzats en estudis o programes de divulgació sobre la memòria històrica de la professió (COIB, 2023 -b), o bé per tot aquell que, simplement, estigui interessat en conèixer una mica més respecte a la història de la infermeria.

El seu naixement és el resultat d'una afortunada conjuntura de circumstàncies. L'any 2020 la presidència del COIB va ser ocupada per Paola Galbany Estragués (McAulay, 2024), que compta entre les seves dedicacions l'estudi de la història de la infermeria (COIB, s.d.). Donat que desconeixia el rol del Servei de Biblioteca i Documentació Infermera (SBDI) del col·legi, va decidir consultar amb les bibliotecàries Blanca Virós Pujolà i Marta Perpiñán Arias¹. Aprofitant l'ocasió, li van comentar que algunes infermeres jubilades es dirigien al servei per fer aportacions de material antic relacionat amb la professió, perquè el consideraven un lloc segur on seria preservat i aprofitat. Normalment, els explicaven anècdotes que facilitaven la contextualització històrica de l'objecte, fet que les va portar a pensar algunes idees, com la creació d'un museu, per evitar que el recurs quedés desaprofitat. Paola, en descobrir el potencial que tenia per a la reivindicació del col·lectiu infermer (McAulay, 2024), va decidir posar-les en contacte amb la infermera Amèlia Guilera Roche de l'Associació Febe d'Història de la Infermeria de Llengua Catalana, dedicada a l'estudi de la història de la professió en els territoris de parla catalana (Febe, s.d.), sorgir com a resultat la col·laboració entre el SBDI i el Grup Febe que originaria el projecte Preservem la memòria. Cal afegir que la Junta de Govern, en el seu conjunt, moguda per l'interès despertat per la proposta, va incloure el finançament del projecte en els pressupostos del col·legi, sent aprovats en Assemblea i permetent la seva realització.

¹ El 13 de desembre de 2023, Blanca Virós Pujolà i Marta Perpiñán Arias van tenir l'amabilitat de rebre'ns a la biblioteca del COIB per explicar-nos la seva implicació, els orígens i el funcionament del projecte Preservem la memòria. La informació que van compartir ha contribuït en grau considerable a l'elaboració d'aquest apartat.

Com s'ha comentat, es va determinar que els relats que integrarien el projecte serien obtinguts a partir de les infermeres i infermers no exercents en estat de jubilació. L'edat va ser el principal element que va condicionar aquesta decisió donat que implicava diversos beneficis, per exemple que tinguessin els materials antics que acabaven constituint les seves aportacions, però sobretot per tractar-se de les infermeres que posseïen una major memòria històrica arran dels seus anys d'experiència. Així mateix, la distància generada per la jubilació, l'absència de vincles contractuals i la mirada en retrospectiva van resultar facilitar la seva reflexió i llibertat d'expressió, circumstància apreciada per Blanca i Marta que també va ser tinguda en compte. L'altre factor que determinava a qui podien recórrer va ser el fet d'emparar-se en el COIB, permetent contactar amb les infermeres que hi estiguessin col·legiades i delimitant l'àrea d'acció a la província de Barcelona, que es tracta del territori sota la seva jurisdicció.

Un cop establert el perfil de la població a estudiar, ambdues institucions van procedir a posar en marxa una prova pilot, però qui hi participaria? Per proximitat i conveniència, donat que disposaven dels seus contactes, van decidir proposar-ho a alguns membres del Grup 65 del COIB, dedicat a l'oferiment d'activitats recreatives i anomenat així per l'edat de jubilació, moment en què les infermeres interessades en poden sol·licitar l'ingrés. Una de les primeres coses que els va mostrar la prova era que el desconeixement de l'existència del projecte, sumat al fet que mai ningú s'hagués interessat per escoltar les experiències de les infermeres i el contacte per via telefònica, generaven un fort escepticisme i normalment la declinació a participar. La resposta va ser modificar l'estratègia de reclutament i incorporar-hi l'efecte bola de neu, demanant a les que decidien col·laborar que parlessin amb les altres i les animessin a sumar-s'hi (McAulay, 2024). Les correccions van resultar encertades i van donar els seus fruits, trobant-se fins i tot amb infermeres que trucaven per demanar si podien participar. El resultat de la prova pilot va ser un èxit, mostrant que l'execució del projecte era factible.

En conseqüència, el procediment a seguir es va consolidar. La primera acció que estableix és contactar amb la infermera que es desitja entrevistar i sol·licitar-ne la participació. Si refusa, serà inclosa en la llista de persones que han rebutjat, però no serà descartada completament per si canviés d'opinió. En cas

d'acceptar, li és assignat dia, hora, la infermera de l'Associació Febe que efectuarà l'entrevista i se li envia per correu un qüestionari previ ([Annex 1](#)). Aquest té doble intenció, perquè per una banda pretén aconseguir que la participant faci memòria d'alguns dels temes que es volen tractar, mentre que l'altra és l'obtenció de dades que permetin guiar les preguntes que es formularan ([Annex 2](#)). La segona va lligada al fet que les entrevistes són semiestructurades, implicant que les qüestions són les mateixes per a tothom a la vegada que es disposa d'una certa flexibilitat per adaptar-les al context de cada persona.

Cada entrevista és enregistrada en format de vídeo i àudio, sempre sota consentiment informat, requerint l'acceptació dels termes i condicions per part de l'individu i la firma del document de cessió dels drets d'imatge i del contingut de l'entrevista ([Annex 3](#)). Dels enregistraments realitzats cada mes, la meitat els efectua l'equip intern del SBDI, mentre que l'altra els duu a terme l'empresa externa Nanearas Societat Limitada ([SL](#)) sota contracte. Normalment, es realitzen a les instal·lacions de la seu del COIB, però en els casos que existeixen dificultats per al desplaçament l'equip valora la possibilitat d'executar el procés al domicili de l'entrevistada. Les entrevistes es finalitzen efectuant algunes fotografies a la persona d'interès, que seran utilitzades per fer una publicació a les xarxes socials del COIB a fi d'anunciar-la.

El següent pas consisteix en la transcripció i subtitulació del contingut per part d'una altra empresa externa, El obrador. La transcripció es trameta a la infermera jubilada perquè la revisi i proporcioni el vistiplau de publicació del contingut, tenint el dret de sol·licitar l'eliminació dels segments que ella desitgi. L'empresa també s'encarrega de realitzar la indexació, juntament amb Amèlia Guilera i les bibliotecàries. Aquesta tasca és fonamental per evitar la pèrdua d'informació quan es faci una cerca a la pàgina web del projecte, fet que s'assoleix creant un llistat de termes acceptats a través de la incorporació de paraules clau i metadades (COIB, 2023 -b). Al seu torn, això permet la creació d'un tesaurus específic de la professió infermera, que creix i pren forma progressivament a mesura que les entrevistades van mencionant nous temes. Paral·lelament, els registres en vídeo i àudio passen pel procés de producció i edició, en el qual s'enretiren sorolls que puguin dificultar la comprensió, s'hi afegeix la música i

logotip del COIB, entre altres retocs, arreglant-la fins a obtenir la presentació definitiva que serà mostrada al públic.

Per concloure el cicle de treball, es procedeix a publicar l'entrevista en reunir-se els tres elements bàsics i indispensables per fer-ho, a saber, que estigui transcrita, indexada i que la infermera ho hagi autoritzat, garantint així el màxim rigor i capacitat de recuperació d'informació. La publicació es realitza mitjançant el programa especialitzat Dédalo, destinat a la conservació, catalogació i divulgació del patrimoni cultural, sigui material, immaterial o oral (Dédalo, 2021). Per tant, els informàtics introdueixen les entrevistes processades al programa, juntament amb el corresponent llistat de termes acceptats, i n'habiliten el contingut que ha de ser públic, permetent la seva recuperació i visualització des de la pàgina web del projecte. En resum, doncs, podem dir que Dédalo consisteix, alhora, en l'eina d'indexació i el repositori, mentre que el web Preservem la memòria actua com el portal per accedir a la seva informació.

A 21 de febrer del 2024, el sistema esmentat ha permès donar a conèixer la carrera i experiències professionals de fins a cent quatre infermeres i infermers, nombre que no para de créixer² al comptar amb un total de dues-centes entrevistades (McAulay, 2024). Per tal de donar l'abast, habitualment es programen quatre dies de gravació cada mes, en cada un dels quals s'efectuen quatre sessions d'enregistrament –recordem que la meitat les executa l'equip intern i l'altre Nanearas SL–, obtenint un total de fins a setze infermeres entrevistades al mes. El compliment del procediment, des del contacte per demanar la participació fins que el relat es mostra al web, demanda normalment uns sis mesos de feina (Taula 1).

És important que tot aquest esforç no s'aturi, ja que Preservem la memòria és un projecte viu, és a dir, que segueix en desenvolupament i s'espera tenir la capacitat d'ampliar-lo amb el temps. Entre les perspectives de futur hi destaca expandir-lo no només temporalment, sinó també geogràficament per disposar de l'oportunitat d'incorporar-hi el testimoni de les infermeres jubilades de la resta de Catalunya i, potser si prospera, de més enllà. Tot amb la voluntat de continuar amb

² A 12 d'abril de 2024, la xifra ha ascendit a un total de cent trenta-sis entrevistes publicades.

la tasca de conservació de la memòria, així com d'homenatjar a les infermeres i infermers que ens han precedit (COIB, 2023 -b).

1.3. Justificació del projecte

Tot i que la tècnica s'ha utilitzat en altres casos, com ja s'ha comentat, a hores d'ara no existeix cap estudi de la història de vida de Pilar Isla. En conseqüència, la finalitat del treball és contribuir en la preservació de les seves memòries. Igualment, es cercarà la incorporació de la informació obtinguda als coneixements que es posseeixen actualment de la història d'infermeria, donant-ne visibilitat i evitant que caiguin en l'oblit.

I és que, com hem pogut veure, tot i els estudis existents encara queda camí per recórrer a fi de dotar la professió infermera d'una major visibilitat i reconeixement social. Encara hi ha moltes infermeres jubilades que poden ser entrevistades, essent essencial la informació que ens puguin aportar, cada petit detall pot constituir una nova peça de l'immens mosaic de la història de la infermeria. A més, cal afegir-hi que el factor temps juga en contra nostra, doncs, si no actuem, un cop s'apagui la seva veu el testimoni que poden oferir ho farà amb elles.

L'últim gran motiu que justifica el projecte, és la meva motivació personal resultat de l'interès que sento per la història. La temàtica d'aquest TFG em va cridar l'atenció, i espero que la posada en pràctica d'aquest mètode d'estudi de la història d'infermeria, fent ús d'un cas real, m'ajudi a entendre millor el seu funcionament i el servei que pot prestar.

1.4. Pregunta de recerca

Finalment, d'acord amb els arguments plantejats, els interrogants que es formulen i impulsen aquest projecte de recerca són:

- Què va portar a Pilar Isla a estudiar infermeria? Com va viure aquesta primera etapa?
- Quines van ser les seves vivències com a infermera referent en diabetis?

- Què la va motivar a treure's el doctorat?
- Quins fets o persones la van ajudar a continuar endavant i a assolir les seves metes? Quines dificultats va trobar?
- Quina és la seva valoració de la professió infermera? Quins consells ens pot donar?
- Què ha aportat a la professió?

En definitiva, quina ha estat la trajectòria, tant a nivell personal com professional, de Maria Pilar Isla Pera i quin impacte ha generat en la professió infermera?

2. Objectius

2.1. Objectiu principal

Analitzar la trajectòria professional de Maria Pilar Isla Pera i les repercussions que el seu treball va generar en la infermeria.

2.2. Objectius secundaris

- Explorar els motius que van portar la Pilar Isla a estudiar infermeria.
- Explicar com la Pilar Isla va viure el període de la seva formació com a infermera.
- Informar sobre la dedicació de Pilar Isla al camp de la diabetis.
- Expressar les motivacions que van portar a Pilar Isla a treure's el doctorat.
- Identificar les circumstàncies que, segons Pilar Isla, van suposar un impacte positiu en el desenvolupament de la seva carrera i aquelles que van constituir un repte.
- Il·lustrar com Pilar Isla valora la professió infermera, un cop jubilada.
- Enumerar els consells que Pilar Isla dona als estudiants d'infermeria d'avui en dia.

3. Metodologia

3.1. Àmbit i durada de l'estudi

Com s'ha comentat anteriorment, aquest TFG s'emmarca en el projecte Preservem la memòria liderat pel COIB. Per tant, l'entrevista a Maria Pilar Isla Pera es realitzarà a les instal·lacions de la seu del COIB, localitzada al carrer Pujades de la ciutat de Barcelona, cercant la cooperació amb el SBDI i l'Associació Febe. En cas que l'entrevistada tingués grans dificultats per arribar-hi, es podria plantejar un desplaçament al seu domicili per dur-la a terme.

Es calcula que el procés propi de la tipologia d'estudi que s'espera executar, el qual implicarà contactar amb Pilar Isla, entrevistar-la, fer les lectures que siguin necessàries de la transcripció per familiaritzar-nos amb ella i analitzar la informació, elaborar la codificació i establir categories temàtiques, publicar l'entrevista i entregar l'article corresponent a una revista per a la seva acceptació, comportarà, aproximadament, uns deu mesos de treball ([Taula 1](#)).

3.2. Disseny

Es durà a terme una investigació qualitativa de caràcter històric, emprant el mètode biogràfic i, en particular, la tècnica la història de vida, sempre des de la perspectiva del paradigma sociocrític.

La investigació qualitativa és la metodologia més adient per assolir els objectius proposats, perquè es caracteritza per cercar «la comprensión de los fenómenos sociales y de las representaciones, significados e interpretaciones de los sujetos respecto de su propia realidad» (Sanjuán, 2019 -a, 1.2.2. Orientación a la comprensión de percepciones, relaciones y procesos, p. 13). Donada la complexitat d'aquesta realitat que es vol estudiar, és important que l'investigador la consideri com un tot, és a dir, ha d'adquirir una perspectiva holista. De fet, cal destacar que a fi d'obtenir un coneixement en profunditat respecte al perquè les persones actuen, pensen o senten d'una manera determinada en un moment concret, la investigació qualitativa no es limita a repetir els seus relats, sinó que procura circumscriure'ls al seu context particular indagant en els esdeveniments

històrics, polítics, socials i altres factors que els han influenciat (Sanjuán, 2019 - a).

Un bon exemple de tot això serien els llibres mencionats a la introducció, on es pot apreciar que no pretenen la quantificació de cap paràmetre. Ans al contrari, cerquen contextualitzar i mostrar com les protagonistes van viure una determinada etapa històrica i de les seves vides, com ho van percebre, què van fer, sentir i experimentar. Dit d'una altra manera, esperen comprendre els esdeveniments des de la perspectiva de la persona que els ha viscut (De la Cuesta, 2000; Herrera i Amezcua, 2021).

La tècnica que emprarem, la història de vida, s'emmarca dins d'aquest tipus d'investigació. L'estructura que segueixen en els articles les divideix en una introducció, on l'autor principalment reflexiona i situa els fets que s'exposaran en el seu context historicosocial, i el text biogràfic. Aquest últim mostra com la tècnica es fonamenta en l'ús de les fonts orals, ja que es produeix a partir de l'entrevista a una persona d'interès, formulant-li preguntes sobre un aspecte o esdeveniment rellevant de la seva vida, amb la intenció de donar-lo a conèixer. L'atenció en aquest punt es centra completament en l'individu entrevistat, perquè el que volem és obtenir el seu punt de vista (Amezcua i Hueso, 2004; Germán et al., 2011). Així, podem «conocer el contexto en el que vivieron las enfermeras, es decir, sus circunstancias profesionales, sociales, políticas, económicas y culturales» (Germán et al., 2011, El Marco Conceptual que proponemos, par. 1).

Finalment, el paradigma sociocrític determinarà l'enfoc que atorguem a tot plegat. La seva meta és revelar els mecanismes socials i històrics que han condicionat la manera de pensar i actuar de les persones, amb la intenció d'originar canvis socials a través de la participació dels membres de la comunitat mitjançant el diàleg i l'autoreflexió, de tal forma que portin a la llibertat i autonomia racionals de les persones i al ple desenvolupament dels seus potencials (Alvarado i García, 2008). Per tant, s'escau en el nostre estudi donada la finalitat d'ocasionar un canvi, de donar més visibilitat a la infermeria, mostrant i contextualitzant les circumstàncies històriques i socials que l'han menystingut, però també aquelles que li han permès florir, amb l'ajuda de les infermeres jubilades.

3.3. Subjectes d'estudi

3.3.1. Població d'estudi

Com s'ha remarcat a la introducció, la població d'estudi d'aquest treball és ni més ni menys que la infermera pionera Maria Pilar Isla Pera. Actualment jubilada, el paper que va jugar com a primera infermera doctorada a Catalunya i la segona a Espanya, així com el d'infermera de referència en diabetis, fan que resulti de gran interès per a l'estudi de la història de la infermeria. Per aquest motiu, volem dur a terme la tasca de preservar els seus coneixements, el testimoni de com es va esdevenir la seva carrera professional, la influència que hi va tenir l'entorn historicosocial del moment i l'empremta que va deixar en la professió.

Fins a la data no s'ha efectuat cap història de vida de Maria Pilar Isla Pera, però cal tenir present que el temps juga en contra nostra a l'hora d'aplegar aquesta informació i d'homenatjar els esforços que va efectuar en una vida de dedicació.

3.3.2. Criteris de selecció

Els criteris que s'hauran de reunir seran que Pilar Isla accedeixi a ser entrevistada i que firmi el document de consentiment de cessió dels drets d'imatge, contingut de l'entrevista i documentació ([Annex 3](#)). També es podria comprovar, si es considera pertinent, que no hi hagi problemes associats a l'edat que puguin afectar greument la seva memòria i distorsionar els resultats.

L'incompliment de qualsevol dels requisits, per separat o en conjunt, impossibilitarien l'execució de la investigació tal com s'ha planificat.

3.3.3. Tècnica de mostreig

S'emprarà el mostreig intencional, tenint en compte que la intenció de l'estudi és entrevistar a un individu determinat, Maria Pilar Isla Pera, per les raons ja expressades.

3.4. Procediment

3.4.1. Recollida de dades

Les històries de vida formen part de les tècniques conversacionals, un seguit d'estratègies seguides per la investigació qualitativa que, com indica el seu nom, comparteixen l'ús de la conversació, del diàleg, per a la recollida de les dades (Ulloa i Mardones, 2017). L'entrevista és un dels seus instruments, utilitzant en el nostre cas, més concretament, l'entrevista semiestructurada ([Annex 2](#)). Es realitzarà seguint el model creat pel projecte Preservem la memòria, és a dir, de la mateixa manera que en els casos que ja han treballat, farem servir la bateria de preguntes establerta i l'adaptarem a les respostes obtingudes en el qüestionari previ ([Annex 1](#)). La informació es recollirà i conservarà mitjançant l'enregistrament en format audiovisual.

Per altra banda, també posarem en pràctica les tècniques observacionals. Semblants a les anteriors, aquestes impliquen l'ús de l'observació, de la vista, per recollir pistes interessants. Evidentment, en ambdós casos, l'ús de les capacitats citades no s'entén des d'un punt de vista quotidià, sinó científic i rigorós. Dins d'aquest conjunt ens decantarem per l'observació participant, per la seva cerca de la comprensió dels fenòmens socioculturals. De nou, el nom de la tècnica ens deixa entre veure com espera aconseguir-ho, participant, observant la vida diària dels individus d'estudi, a fi d'apreciar com aquests fenòmens es desenvolupen en el seu medi natural. Ara bé, per aquesta tècnica es proposen diversos graus de participació i nosaltres ens limitarem a observar l'individu i l'entorn que l'envolta en el moment de dur a terme l'entrevista. El seu instrument principal és el diari de camp (Sanjuán, 2019 -b). L'emprarem per la seva capacitat de recopilar aquells detalls, observacions i impressions que els estris anteriors no són capaços de plasmar i transmetre.

3.4.2. Fonts d'informació

La informació necessària serà obtinguda primordialment de dos orígens. Per una banda, les entrevistes a Maria Pilar Isla Pera ens permetran reunir de primera mà el testimoniatge de la seva carrera professional, reflexions,

experiències viscudes, etcètera. Per l'altra, es consultaran documents diversos, com llibres o articles, que facilitaran la reconstrucció del context històric i social de l'època, el qual es relacionarà amb els successos que facin acte de presència en la narració de l'entrevistada.

3.4.3. Prova pilot

Donades les característiques de l'estudi que es pretén dur a terme i al formar part de Preservem la memòria, ens basarem en la prova pilot que es va executar pel projecte i exposada a la introducció.

3.5. Anàlisi de dades. Estratègia d'anàlisi i programa informàtic

Per les seves característiques particulars, en investigació qualitativa l'anàlisi de les dades s'inicia des d'una etapa força primerenca i es manté al llarg del seu transcurs, sent la codificació el seu motor principal (Sanjuán, 2019 -c). Amezcua i Hueso (2009) exposen la seva aproximació a l'anàlisi de les dades qualitatives orientada cap a la producció de textos biogràfics, com el que constitueix el cos principal de les històries de vida. Els autors indiquen la necessitat de llegir múltiples cops la transcripció de l'entrevista, familiaritzant-nos amb la informació que transmet, al mateix temps que en cada procés de relectura anotem les qüestions que s'hi van tractant. Seguidament, es revisa el llistat de paraules obtingut i s'agrupen segons la seva afinitat, formant les categories temàtiques. Els elements del llistat esdevindran en etiquetes o codis durant l'esmentat procés de codificació, moment en què assignarem les dades que conformen el contingut de la transcripció a cada un d'ells, reorganitzant la informació segons les categories que han sorgit. La finalitat és contrastar si aquestes són les adients o cal reformular-les, eliminar-les o crear-ne de noves, en funció de si es veuen reforçades per les dades o, al contrari, no hi encaixen i perden validesa. L'acció es repeteix les vegades necessàries fins a tenir-ho ben quadrat, perquè en investigació qualitativa l'anàlisi es mou constantment endavant i endarrere, treballant contínuament amb les dades i millorant progressivament els resultats (Amezcua i Hueso, 2009; Sanjuán, 2019 -c).

Aquest procediment contribueix a la indexació i l'obtenció del llistat de termes acceptats. En conseqüència, l'executarem amb el programa Dédalo. Un cop fet l'aplicarem a l'article, on ens propiciarà els temes en què dividirem el text bibliogràfic. També facilitarà la comprovació de la informació a la nostra disposició i determinar si cal ampliar-la en algun punt (Sanjuán, 2019 -c), o bé abreujar-la, depurar-la de les dades que no tenen cabuda en cap de les categories malgrat les múltiples revisions (Amezcuca i Hueso, 2004). En resum, facilitarà l'organització del contingut i permetrà fer el text més comprensible sense alterar-ne el significat.

Fins al moment, seguint aquest sistema, tan sols hem exposat les paraules de Maria Pilar Isla Pera, però volem aprofundir en el seu anàlisi, desentranyar la informació que s'oculta darrere. Recordem que cerquem donar més visibilitat a la seva carrera professional i a la infermeria, havent d'efectuar una introducció crítica al text biogràfic de la història de vida que contextualitzi els esdeveniments i ho posi tot en valor. Això ho assolirem aplicant el mètode de l'anàlisi del discurs a la realització de l'article.

Ara bé, abans de res, què entem per discurs? El concepte de discurs no queda limitat a les llargues al·locucions en públic realitzades pels polítics en campanya electoral, totalment al contrari, el trobem en tot moment de la vida quotidiana. El discurs constitueix l'epicentre de la comunicació, la nostra via d'expressió d'idees i sentiments, en definitiva, una eina fonamental per la desimboltura en societat i la supervivència. Es manifesta a través del llenguatge verbal oral o escrit, però també del no verbal, com la gesticulació o les imatges. El context historicosocial en què té lloc n'és un component essencial, perquè el condiona i en forma part en tal grau que sense ell es distorsionaria o, fins i tot, perdria el seu significat (de Voghe, 2010). Podem apreciar així, un cop més, la importància de posar en context els esdeveniments que estudiem, a efecte d'interpretar-los de la forma més acurada possible.

L'anàlisi del discurs és la disciplina que cerca comprendre l'ús del llenguatge, verbal o no verbal, per part d'individus concrets en l'entorn social que els envolta, com es formen els discursos a partir d'aquesta conducta, la relació que guarden amb la realitat i com la influeixen (Urrea, Muñoz i Peña, 2013). Busca identificar les ideologies que s'amaguen darrere del discurs, com les ajuda a ser

reproduïdes i mantingudes, així com les seves contradiccions. D'aquesta manera, espera analitzar, resistir-se i modificar les relacions de poder que s'estableixen, com el racisme o el sexisme. Per tant, i tractant-se d'un estudi propi de les humanitats, trobem que el seu fi últim és l'assoliment de solucions a problemes socials, amb l'objectiu d'apropar-se cada cop més a la igualtat entre els éssers humans (de Voghe, 2010). A través d'aquesta disciplina, doncs, podrem analitzar les paraules de l'entrevistada, no només per entendre les seves experiències de vida, sinó també per esbrinar les condicions socials que hi van influir i, de retruc, les afectacions d'aquestes en el camp de la infermeria.

Tan bon punt estigui finalitzat, es pretén presentar l'article a la revista *Temperamentum* per a la seva acceptació i posterior publicació.

3.6. Equip de treball

Per finalitzar, podríem constituir un equip de treball, del qual formaré part com a investigador novell, que faciliti l'abordatge d'aquest estudi. La col·laboració amb el projecte *Preservem la memòria* resulta molt convenient, en representar una bona plataforma per a l'establiment de contactes.

El SBDI i l'Associació Febe seran vitals, tenint en compte que disposen de les dades de contacte de les infermeres col·legiades i jubilades que podrien incorporar-se al projecte i, per tant, demanar la participació a Maria Pilar Isla Pera. A més, a part d'aprofitar el procediment i els qüestionaris que van idear, també podem aprendre molt de la seva experiència adquirida fins al moment. Així, els podríem demanar que ens ajudessin o ens oferissin consell, per exemple, a l'hora de guiar l'entrevista.

Per altra banda, l'associació amb el projecte del COIB implicarà que igualment tinguem accés a les empreses externes contractades. Nanearas SL ens garantiria que la qualitat dels registres audiovisuals sigui la millor possible. Necessitarem El obrador per transcriure i indexar la nostra entrevista amb el màxim nivell de rigor, com tampoc podem prescindir dels informàtics que configuren el programa *Dédalo* per, quan tot estigui a punt, publicar-la a la pàgina web.

4. Aspectes ètics

Com tota investigació, l'estudi s'haurà de fonamentar en un seguit de principis ètics i legals. Per tant, a fi de garantir el correcte tractament, gestió i protecció de les dades personals amb què treballarem, ens guiarem per la Ley Orgánica 3/2018, de 5 de diciembre, de Protección de Datos Personales y garantía de los derechos digitales, així com a la Ley Orgánica 1/1982, de 5 de mayo, de protección civil del derecho al honor, a la intimidad personal y familiar y a la propia imagen, per l'enregistrament d'imatges i pistes d'àudio on l'entrevistada narrarà la seva vida i manifestarà les seves opinions.

El COIB no té comissió d'ètica i, en conseqüència, els projectes no vinculats a centres assistencials passen el vistiplau dels seus serveis jurídics. Prèviament a l'inici de qualsevol activitat, caldrà que corroborin l'absència d'impediments de caràcter ètic i ens donin llum verda per continuar. A continuació, seguint els principis establerts per l'Informe Belmont de protecció dels subjectes d'investigació, la recerca es durà a terme sota consentiment informat (Office for Human Research Protections, 2018). En conseqüència, s'exposarà a Maria Pilar Isla Pera la finalitat de l'estudi, la voluntarietat de la seva participació, el maneig que farem de les dades i imatges cedides, a més del seu dret a l'accés, rectificació, supressió, limitació, oposició i portabilitat, o bé a retirar el seu consentiment ([Annex 3](#)).

5. Limitacions de l'estudi

Destacarem com a possibles factors limitadors de l'estudi algunes dificultats associades a la recerca, capaces de restringir, dificultar o condicionar el procés i resultats, però sense arribar a descartar totalment el treball.

Així doncs, podríem trobar que, per inexperiència personal, hi hagués dificultats a l'hora de conduir l'entrevista, motiu pel qual s'ha indicat a l'apartat *Equip de treball* que podríem demanar consell o ajuda a les infermeres de l'Associació FEBE, per ser enteses en el tema. La manca d'experiència també podria fer sorgir dubtes en l'ús del programa Dédalo, segons quin sigui el seu nivell de complexitat i de si la interfície resultar ser més o menys intuïtiva. Per solucionar-ho, es podrien cercar manuals de funcionament o vídeos explicatius que ens permetin familiaritzar-nos amb el seu funcionament, o bé tornar a recórrer a l'equip de treball i consultar als informàtics que fan un ús habitual del programa.

Una altra possibilitat seria que, en un moment donat, no sapiguem de què ens està parlant la persona entrevistada, tenint en compte que alguns hospitals i centres sanitaris han canviat de nom amb el pas del temps, de la mateixa manera que alguns estris o materials han caigut en desús, sent possible que no els reconeguem. Aquestes situacions de desconeixement s'haurien d'aclarir, bé preguntant a qui estiguem interpel·lant, bé recorrent a la bibliografia, perquè després caldrà indexar-ho tot correctament per tal que aquesta informació es pugui recuperar, juntament amb el seu equivalent modern, quan sigui precís.

6. Aplicabilitat pràctica

Com s'ha anat il·lustrant fins al moment, l'estudi, que segueix les petjades del projecte Preservem la memòria del COIB, persegueix fer una aportació en l'àmbit dels fonaments històrics, teòrics i metodològics de la infermeria. Estem tan habituats a cuidar, ja sigui de les criatures, les mascotes, les plantes de casa o les nostres possessions, que de vegades ho donem per garantit, escenari que comparteix similituds amb el valor que atorguem a la salut. Tot canvia quan es perd o, millor dit en aquest cas, quan les cures són especialment necessàries, per exemple en succeir-se una tragèdia com la pandèmia de la COVID-19, moment en què es pensa què s'hauria pogut fer per evitar-ho o es reconeix la seva importància. Tanmateix, les infermeres cuiden la nostra salut i les persones necessitades dia rere dia, any rere any, motiu pel qual s'espera contribuir en els esforços destinats a donar a conèixer la professió, treballar la seva visibilitat i proporcionar-li un major protagonisme.

S'espera aconseguir-ho mitjançant el relat de vida de Maria Pilar Isla Pera, pionera de la infermeria a Catalunya, amb la intenció de recuperar de l'oblit les seves memòries i vivències, permetent comprendre les concepcions socials de l'època que la van influir i elaborar en la història de la infermeria i la seva evolució. Així mateix, serem capaços de revelar les seves aportacions a la professió, a manera de reconeixement i homenatge.

7. Cronograma

Taula 1. Cronograma, elaboració pròpia. (Citada a la [pàg. 8](#) / [pàg. 12](#))

Activitats	Mesos									
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Consulta de la bibliografia necessària										
Contactar amb Maria Pilar Isla Pera, sol·licitar la seva participació i enviar el qüestionari previ										
Dur a terme l'entrevista										
Transcriure l'entrevista i retornar-la a la infermera per obtenir el vistiplau										
Anàlisi de dades										
Indexar l'entrevista										
Realitzar l'edició del registre audiovisual										
Fer pública l'entrevista al portal web del projecte Preservem la memòria										
Redacció de l'article i enviament a la revista per la seva acceptació										

8. Bibliografía

Alvarado, L. i García, M. (2008). Características más relevantes del paradigma socio-crítico: su aplicación ambiental y de enseñanza de las ciencias realizadas en el Doctorado de Educación del Instituto Pedagógico de Caracas. *Sapiens: Revista Universitaria de Investigación*, 9(2), 187-202.

<https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=3070760>

American Association for the History of Nursing. (2020, Juliol). *Bylaws*. Recuperat el 6 de desembre de 2023, de

<https://www.aahn.org/bylaws1>

Amezcuca, M. i Hueso Montoro, C. (2004). Cómo elaborar un relato biográfico. *Archivos de la memoria*, 2004(1).

<https://www.index-f.com/memoria/metodologia.php>

Amezcuca, M. i Hueso Montoro, C. (2009). Cómo analizar un relato biográfico. *Archivos de la memoria*, (6 fasc. 3).

<https://www.index-f.com//memoria/6/mc30863.php>

Archivos de la memoria. (2024). *Sobre la revista*. Recuperat el 8 de gener de 2024, de

<https://ciberindex.com/index.php/am/about>

Buil Manzanares, N. i Galbany-Estragués, P. (2018). Lucía Varona Franco: una de las primeras enfermeras quirúrgicas del Hospital de Sant Pau de Barcelona. *Temperamentum*, 14.

<https://ciberindex.com/index.php/t/article/view/e11914>

Buil, N., Sillero Sillero, A., Galbany-Estragués, P. (2023). M^aTeresa Castells Mas: enfermera pionera en la gestión de los quirófanos del Hospital de la Santa Creu i Sant Pau de Barcelona. *Temperamentum*, 19.

<https://doi.org/10.58807/temperamentvm20236083>

Col·legi Oficial d'Infermeres i Infermers de Barcelona. (s.d.). *Presidència*. Recuperat el 6 de desembre de 2023, de

<https://www.coib.cat/ca-es/el-col-legi/com-ens-organitzem/presidencia.html>

Col·legi Oficial d'Infermeres i Infermers de Barcelona. (2023 -a). *Entrevista completa. Isla Pera, Pilar*. Preservem la memòria. Recuperat el 6 de desembre de 2023, de

<https://preservemlamemoria.coib.cat/ca/testimonis/58>

Col·legi Oficial d'Infermeres i Infermers de Barcelona. (2023 -b). *El projecte*. Preservem la memòria. Recuperat el 6 de desembre de 2023, de

<https://preservemlamemoria.coib.cat/ca/el-projecte>

Dédalo. (2021). *El Proyecto*. Recuperat el 12 de febrer de 2024, de

https://dedalo.dev/the_project#dd1100_65

De la Cuesta, C. (2000). Investigación Cualitativa y Enfermería. *Index de Enfermería*, 2000(7-8).

https://www.index-f.com/index-enfermeria/28-29revista/28-29_articulo_7-8.php

de Voghe Lemercier, D. (2010). El análisis del discurso. *Inventio: la génesis de la cultura universitaria en Morelos*, 6(12), 86-93.

<https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=3636054>

Escudero Alday, R. (2013). Jaque a la Transición: análisis del proceso de recuperación de la memoria histórica. *Anuario de filosofía del derecho*, 2013(XXIX), 319-340.

https://boe.es/biblioteca_juridica/anuarios_derecho/articulo.php?id=ANU-F-2013-10031900340

Febe. (s.d.). *La institució*. Recuperat el 6 de desembre de 2023, de

<http://www.febenfermeria.org/>

Galbany-Estragués, P. (2012). *Evolució de los cuidados enfermeros en el Hospital de l'Esperit Sant de Santa Coloma de Gramenet 1917-2010*. [Tesis doctoral, Programa de Doctorado en Ciencias Enfermeras, Universidad de Barcelona (directora: Roser Valls Molins)]. Dialnet.

<https://dialnet.unirioja.es/servlet/tesis?codigo=178055>

García Colmenares, P. (2021). Hacia una historia con memoria. La memoria histórica en la provincia de Palencia. *Tabanque: Revista pedagógica*, 33, 126-161.

<https://doi.org/10.24197/trp.1.2021.126-161>

Germán Bes, C., Chamizo, C., Hueso Navarro, F. i Subiron, A. B. (2011). El método biográfico y la compilación de biografías e historias de vida de profesionales de la Enfermería española. *Temperamentum*, 2011(13).

<https://www.index-f.com/temperamentum/tn13/t1302.php>

Herrera Justicia, S. i Amezcua, H. (2021). Diez claves para la elaboración de un Relato Biográfico. *Index de Enfermería*, 30(4).

<https://ciberindex.com/index.php/ie/article/view/e33041>

Jackson, A. (2012). *Para nosotros era el cielo: Pasión, dolor y Fortaleza de Patience Darton: de la guerra civil a la China de Mao*. Ediciones San Juan de Dios – Campus Docent.

Jefatura del Estado. *Ley Orgánica 1/1982, de 5 de mayo, de protección civil del derecho al honor, a la intimidad personal y familiar y a la propia imagen*, Boletín Oficial del Estado núm. 115 (1982).

<https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1982-11196>

Jefatura del Estado. *Ley Orgánica 3/2018, de 5 de diciembre, de Protección de Datos Personales y garantía de los derechos digitales*, Boletín Oficial del Estado núm. 294 (2018).

<https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2018-16673>

Linares Abad, M. i Cantero Castelló, P. (2023). La historia de vida de la enfermera Águeda Medina Soto como elemento clave de la relevancia de la cultura de los cuidados en la enfermería de Jaén. *Cultura de los Cuidados*, 27(66).

<http://dx.doi.org/10.14198/cuid.2023.66.08>

Matthias, A. D. i Hundt, B. (2023). The power of the past: A roadmap for integrating nursing history into the curriculum. *Journal of Professional Nursing*, 46, 231-237.

<https://doi.org/10.1016/j.profnurs.2023.03.016>

McAulay, J. (11 de febrer de 2024). Històries d'infermeres catalanes: 100 anys de memòria en un inèdit repositori públic. *El Nacional.cat*.

https://www.elnacional.cat/ca/salut/histories-infermeres-catalanes-memoria-oral-repositori-public_1156975_102.html

Office for Human Research Protections. (2018). *Read the Belmont report*. US Department of Health and Human Services.

<https://www.hhs.gov/ohrp/regulations-and-policy/belmont-report/read-the-belmont-report/index.html#xinform>

Olivé Ferrer, M. C., Ramió Jofre, A., Bautista Villaécija, O., Guilera Roche, A., Vila Gimeno, C., Martínez Rodríguez, A., Torres Penella, C., Gallego Caminero, G., Tejero Vidal, L. L., Sánchez Rueda, G., Bramon Planas, D., Fernández Donaire, L., Mola Sanna, B., Galbany-Estragués, P., Fabrellas Padrés, N. i Galimany Masclans, J. (2018). *Les infermeres en l'atemptat del 17A: Històries de solidaritat i professionalitat*. Ediciones San Juan de Dios – Campus Docent.

Organización de las Naciones Unidas, Comisión de Estadística. (s.d.). Marco de indicadores mundiales para los Objetivos de Desarrollo Sostenible y metas de la Agenda 2030 para el Desarrollo Sostenible.

https://unstats.un.org/sdgs/indicators/Global%20Indicator%20Framework_A.RES.71.313%20Annex.Spanish.pdf

Ramió, A., Torres, C., Guilera, A., Valls, R., Galbany, P., Fernández, L. i Fabra, M. (2018). *Infermeres pioneres a Catalunya: Del franquisme a la democràcia*. Ediciones San Juan de Dios – Campus Docent.

Sanjuán Núñez, L. (2019 -a). Introducción a la metodología cualitativa de investigación (1a. ed.) [recurs d'aprenentatge textual]. Fundació Universitat Oberta de Catalunya (FUOC).

https://openaccess.uoc.edu/bitstream/10609/147145/4/MetodosDeInvestigacionCualitativaEnEIAmbitoLaboral_Modulo1_IntroduccionALaMetodologiaCualitativaDeInvestigacion.pdf

Sanjuán Núñez, L. (2019 -b). La observación participante (1a. ed.) [recurs d'aprenentatge textual]. Fundació Universitat Oberta de Catalunya (FUOC).

https://openaccess.uoc.edu/bitstream/10609/147145/5/MetodosDeInvestigacionCualitativaEnEIAmbitoLaboral_Modulo2_LaObservaconParticipante.pdf

Sanjuán Núñez, L. (2019 -c). El análisis de datos en investigación cualitativa (1a. ed.) [recurs d'aprenentatge textual]. Fundació Universitat Oberta de Catalunya (FUOC).

https://openaccess.uoc.edu/bitstream/10609/147145/2/MetodosDeInvestigacionCualitativaEnEIAmbitoLaboral_Modulo5_ElAnalisisDeDatosEnInvestigacionCualitativa.pdf

Temperamentum. (2024). *Sobre la revista*. Recuperat el 8 de gener de 2024, de

<https://ciberindex.com/index.php/t/about>

Ulloa Martínez, J. i Mardones Barrera, R. (2017). Tendencias paradigmáticas y técnicas conversacionales en investigación cualitativa en ciencias sociales. *Perspectivas de la comunicación*, 10(1), 213-235.

<https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=7247223>

Urra, E., Muñoz, A. i Peña, J. (2013). El análisis del discurso como perspectiva metodológica para investigadores de salud. *Enfermería Universitaria*, 10(2), 50-57.

<https://www.elsevier.es/es-revista-enfermeria-universitaria-400-articulo-el-analisis-del-discurso-como-S1665706313726290>

Valls, R., Ramió, A., Torres, C., Roldán, A., Rodero, V., Vives, C., Domingo, A. i Domínguez-Alcón, C. (2008). *Infermeres catalanes a la Guerra Civil espanyola*. UBe.

Venturas Nieto, M. (2018). *La evolución de la profesión enfermera en el Hospital Clínic de Barcelona. Una investigación histórica (1906-2018)*. [Tesis doctoral, Cuidados de enfermería en grupos específicos de población y gestión sanitaria e hospitalaria, Universitat Jaume I (directora: Adelaida Zabalegui Yáñez)]. Dialnet.

<https://dialnet.unirioja.es/servlet/tesis?codigo=162868>

9. Annexos

Annex 1 – Qüestionari previ. Font facilitada pel Col·legi Oficial d'Infermeres i Infermers de Barcelona (COIB). (Citat a la [pàg. 7](#) / [pàg. 15](#))

“ Preservem la memòria ”

Moltes gràcies per participar en el projecte “Preservem la memòria” del Col·legi d'infermeres i infermers de Barcelona, que pretén recollir les experiències professionals i personals de les infermeres i infermers que han prestat serveis fins a cessar en l'activitat laboral.

La metodologia triada pel desenvolupament del projecte és l'entrevista en profunditat, gravada amb imatge i so, elaborada a partir de la informació aportada per cadascun dels participants, en base a un seguit d'aspectes que queden recollits en el qüestionari de participació que teniu a les mans. Podeu respondre les preguntes en la llengua que us sigui més còmoda.

El qüestionari consta de 3 parts que us descrivim a continuació:

1. Dades personals, acadèmiques i sociodemogràfiques.

En aquest apartat volem recollir dades de característiques personals.

2. Trajectòria laboral.

Es tractaria de conèixer en profunditat tots els aspectes que recordeu i vulgueu compartir relacionats amb la vostra experiència laboral.

3. Altres preguntes.

Recull de preguntes que us farem en el moment de l'entrevista i NO cal respondre per escrit. Us n'anticipem el contingut perquè pugueu reflexionar al voltant de les respostes.

A banda us demanem si teniu algun material relacionat amb la vostra trajectòria i que vulgueu compartir amb nosaltres. Si es tracta de material fotogràfic o en suport paper, l'escanejaríem mentre realitzeu l'entrevista presencial. Si es tracta de material en altres suports, el fotografiaríem.

El qüestionari que us presentem és imprescindible per poder preparar una entrevista personal amb rigorositat. Entenem que es tracta d'un document complex i que requerirà del vostre esforç i dedicació, però cal que puguem conèixer en profunditat la vostra història per poder generar un fil conductor que ens permeti -als professionals actuals i els de futur- conèixer quin ha estat el desenvolupament i l'esforç individual que ens ha dut a ser el que ara som com a col·lectiu professional.

Podeu contactar amb nosaltres en qualsevol moment per resoldre dubtes. Al final del qüestionari trobareu les nostres dades de contacte.

Moltes gràcies!!

QÜESTIONARI DE PARTICIPACIÓ EN EL PROJECTE "PRESERVEM LA MEMÒRIA"

Primera part - Dades personals, acadèmiques i sociodemogràfiques

Dades personals

Nom i Cognoms
Data de naixement
Lloc de naixement
Situació familiar
Fills
Any de jubilació
Titulació en el moment de la jubilació

Dades de contacte

Adreça postal
Telèfon de contacte
Correu electrònic
Presència a les xarxes socials

Dades sociodemogràfiques

Ocupació dels pares
Ocupació de la parella

Dades acadèmiques

Data d'inici dels estudis d'infermeria

Escola/Centre
Nom de l'equip Directiu
Titulació obtinguda
Dades acadèmiques més rellevants (en cas d'aportar currículum acadèmic no cal completar aquest apartat)

Segona part - Trajectòria laboral

Aquesta part ha de completar-se per cada centre de treball on hagi realitzat l'activitat laboral.

Motivació personal

Per què va escollir treballar en aquest Centre?

Característiques generals del Centre

Nom del centre
Titularitat (pública, concertada o privada)
Àrea de treball
Categoria laboral
Període de prestació de serveis (any d'inici / any de finalització)

Staff (personal, companys de feina)

Nom del seu comandament directe
Altres noms que recordi de l'equip directiu

Tasques i desenvolupament

Quines eren les seves tasques habituals?

Com es realitzaven les cures? (materials utilitzats, tècniques, etc.)

Sobre infermeria, quins són els aspectes rellevants que destacaria d'aquest període?

Com era la relació amb altres professionals del Centre (metges, col·legues, auxiliars, etc.)

Es fomentava en el seu centre de treball la formació continuada de les infermeres?

Recorda alguns noms de companys i companyes d'aquest període?

Hi va haver alguna situació o esdeveniment en aquest període que vostè vulgui destacar?

Va realitzar alguna altra activitat en aquest període que vulgui destacar? (voluntariat, cooperació, acció sindical, etc.)

Tercera part - Altres preguntes

Reflexioneu al voltant d'aquestes preguntes que us farem al llarg de l'entrevista. No cal que les respongueu en el qüestionari.

Per què es va decidir a estudiar infermeria? Quines van ser les seves motivacions?

Creu que ha complert amb les seves expectatives?

Quina aportació pensa que ha fet al col·lectiu infermer? I a la ciutadania?

Hi ha algú de la seva família que sigui infermer/a? En cas afirmatiu, noms i cognoms i, si és possible, dades de contacte.

Quina creu que és la percepció que té la societat sobre la infermera?

Què és per vostè ser infermera?

Què entén vostè per cuidar?

Quins pensa que són els reptes de futur de la professió?

Quin missatge els donaria als nois i noies que han començat a estudiar infermeria?

ANNEX . Materials

Teniu algun material que vulgueu compartir amb nosaltres?

De quin tipus de material es tracta?

Dades de contacte

Blanca Virós

Biblioteca. Àrea de Coneixement i desenvolupament professional

Telf. 93 212 81 08 ext. 219

Mail bviros@coib.cat

Marta Perpiñán

Biblioteca. Àrea de Coneixement i desenvolupament professional

Telf. 93 212 81 08 ext. 261

Mail mperpinan@coib.cat

Annex 2 – Preguntes de suport. Font facilitada pel Col·legi Oficial d'Infermeres i Infermers de Barcelona (COIB). (Citat a la [pàg. 7](#) / [pàg. 14](#))

Projecte “ Preservem la memòria”

Us presentem un conjunt de preguntes que us realitzarem al llarg de l'entrevista, perquè les pugueu reflexionar prèviament.

Per què es va decidir per estudiar infermeria? Quines van ser les seves motivacions?.

Pensa que ha cobert les seves expectatives?

Quina aportació pensa que ha fet al col·lectiu infermer? I a la ciutadania?

Hi ha algú a la seva família que sigui infermer/a? En cas afirmatiu noms i cognoms i si és possible dades de contacte.

Quina creu que és la percepció que te la societat de la infermera?

Que és per vostè ser infermera?

Que entén vostè per cuidar?

Quins pensa què són els reptes de futur de la professió?

Quin missatge els hi donaria els nois i noies que han començat a estudiar infermeria?

Annex 3 – Consentiment. Font facilitada pel Col·legi Oficial d'Infermeres i Infermers de Barcelona (COIB). (Citat a la [pàg. 7](#) / [pàg. 14](#) / [pàg. 19](#))

CONSENTIMENT

Primer.- Objecte. Cessió de drets d'imatge i contingut de les entrevistes i cessió de documentació.

El COL·LEGI OFICIAL D'INFERMERES I INFERMERS DE BARCELONA (COIB) amb motiu del projecte "Preservem la Memòria", repositori d'entrevistes per a la preservació de la memòria oral de les infermeres de Barcelona, realitza entrevistes per tal de tenir un fons de memòria històrica sobre experiències vitals, acadèmiques i laborals d'infermeres jubilades. Aquestes entrevistes es recullen en tot tipus de suports digitals, analògics, magnètics, i en paper. Aquest material tindrà com a única finalitat la de crear un arxiu o repositori custodiat per l'àrea del Servei de Biblioteca i Documentació Infermera, per tal de què pugui ser consultat per fer recerca en història de la infermeria o per documentar escrits acadèmics, novel·lístics, etc. Aquest repositori serà accessible a tothom que vulgui consultar-lo.

L'arxiu també podrà recollir documentació en paper o digital que acrediti la trajectòria acadèmica, professional i vital de l'entrevista i que lliurement i voluntàriament cedeix l'entrevistada al COIB amb les finalitats que s'expressen en aquest document.

El dret a la pròpia imatge està reconegut en l'article 18.1 de la Constitució i regulat per la Llei Orgànica 1/1982, de 5 de maig, sobre el dret a l'honor, a la intimitat personal i familiar i a la pròpia imatge (LODH), així com pel Reglament (UE) 2016/679 de Protecció de Dades (RGPD). El COIB li demana el seu consentiment exprés per poder recollir i posar a disposició del públic en general, la seva imatge, el contingut de l'entrevista i la documentació personal que voluntàriament hagi cedit al COIB, en l'entorn del Projecte "Preservem la Memòria".

En/Na sotasignantamb DNI..... (El CEDENT) manifesta que participa voluntàriament en la realització de l'entrevista, autoritza i presta el seu consentiment exprés al COIB per a la captació de les seves imatges, gravacions, i demés dades personals a fi que puguin ser utilitzades dintre del Projecte "Preservem la Memòria", tractades i difoses pels canals de comunicació del COIB, amb la finalitat de recollir les experiències professionals i personals de les infermeres i infermers que han prestat serveis fins a cessar en l'activitat laboral. El CEDENT, per tant, autoritza de forma expressa la realització, captació, reproducció i difusió de l'entrevista amb la finalitat esmentada així com de la documentació personal que voluntàriament hagi aportat.

COIB s'obliga a no realitzar cap ús d'aquesta autorització que suposi una vulneració dels drets fonamentals de les persones.

Segon.- Límits de la cessió objecte d'aquest document.

El CEDENT només autoritza la utilització de les mencionades imatges, contingut de l'entrevista i documentació personal aportada o part de les mateixes, dins els límits establerts en el present document. Qualsevol forma d'utilització que no respecti el que aquí es disposa, haurà de comptar amb una nova autorització per escrit del CEDENT.

2.1. Usos autoritzats.

El CEDENT autoritza la reproducció i difusió de les mencionades imatges, contingut de les entrevistes i documentació personal aportada, o part de les mateixes, pels següents usos i finalitats:

- Per la creació d'un arxiu públic sobre la memòria històrica de les infermeres
- Per a la consulta i ús del mateix al fons del SBDI.
- Per la seva difusió als canals de comunicació del COIB.

2.2. Mitjans i suports autoritzats.

El COIB podrà reproduir i difondre les mencionades imatges, contingut de les entrevistes i documentació personal aportada, o part de les mateixes, utilitzant els mitjans tècnics i suports coneguts en l'actualitat, particularment els suports audiovisuals i electrònics, inclòs internet, i els que puguin desenvolupar-se en un futur, amb l'única excepció i limitació d'aquells usos que puguin atemptar contra el dret a l'honor en els termes previstos a la LOPH i RGPD.

2.3. Cessió a tercers.

Es preveu l'accés al públic en general en els termes d'usos i finalitats abans esmentats.

2.4. Àmbit geogràfic de l'autorització.

La cessió dels drets d'imatge i l'autorització del CEDENT no tenen àmbit geogràfic determinat, per tant, el COIB podrà utilitzar les mencionades imatges, contingut de les entrevistes i documentació personal aportada, o part de les mateixes, en qualsevol lloc sense limitació geogràfica de cap mena.

2.5. Duració de l'autorització.

La cessió de drets d'imatge i l'autorització del CEDENT són concedides per un termini de temps indefinit, no fixant-se cap límit de temps o termini extintiu del present contracte. Així, el COIB podrà utilitzar les mencionades imatges, contingut de les entrevistes i documentació personal aportada, o part de les mateixes, dins els terminis previstos en el present document, per un període de temps indefinit.

No obstant, de conformitat amb el que estableix l'article 2 de la LOPH i RGPD aquesta autorització i consentiment atorgat pot ser revocat pel CEDENT en qualsevol moment.

Tercer.- Cessió gratuïta.

Les parts acorden que la present cessió es fa a títol gratuït, el CEDENT no rep cap contraprestació a canvi de la cessió objecte d'aquest document al COIB. Així, el CEDENT no podrà demanar en el futur al COIB una contraprestació a canvi de la utilització, dins els termes previstos en el present document, de les imatges, contingut de les entrevistes i documentació personal aportada.

Quart.- Protecció de dades.

D'acord amb l'article 13 del Reglament (UE) 2016/679 (RGPD), l'informem que el responsable del tractament de les seves dades personals és el Col·legi Oficial d'Infermeres i Infermers de Barcelona.

Pel que respecta a les seves dades personals facilitades amb motiu de la realització de les entrevistes, documentació personal aportada i les identificatives que es recullen en el present document, seran tractades amb l'única finalitat de gestionar el Projecte "Preservem la Memòria", en els termes, finalitats i usos previstos a dalt esmentats. No estan previstes cessions fora dels usos a dalt esmentats, així com tampoc es faran transferències internacionals de dades.

Les seves dades no seran objecte de decisions automatitzades.

Les dades facilitades es conservaran durant el temps estrictament necessari per a les finalitats del tractament, sempre i quan no hagi revocat el seu consentiment, i seguint com a criteri el principi de minimització de dades contemplat a la normativa aplicable.

Vostè podrà exercir el seus drets d'accés, rectificació, supressió, limitació, oposició i portabilitat, així com retirar el seu consentiment, dirigint-se per escrit a: c/ Pujades, 350 – 08019 Barcelona, a l'atenció del Delegat de Protecció de Dades o a través de dpd@coib.cat. Pot interposar una reclamació davant l'Autoritat de Control competent.

Cinquè.- Fur.

Per totes les qüestions que es puguin suscitar de la interpretació i aplicació d'aquest document, les parts, amb renúncia al fur propi que pogués correspondre'ls, se sotmeten a la jurisdicció dels Jutjats i Tribunals de Barcelona.

Barcelona, a de/d'de 20...

Conforme

En/Na amb DNI

amb Telèfon.....

Signatura